

Przemysław Nosal*

TRZY PYTANIA O POLSKĄ SOCJOLOGIĘ SPORTU

Abstrakt. W dwóch wydanych niedawno publikacjach pod redakcją Kevina Younga (2016, 2017) przedstawiony został światowy pejzaż socjologii sportu. Autorzy poszczególnych rozdziałów tej publikacji, reprezentujący różne państwa, zostali poproszeni o opisanie rodzimego statusu tej subdyscypliny w oparciu o zbiór pytań kluczowych dla jej scharakteryzowania. Wśród analizowanych krajów nie pojawia się jednak Polska. Niniejszy tekst jest zatem próbą opisanego kondycji polskiej socjologii sportu przez pryzmat trzech jej aspektów: przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

Słowa kluczowe: socjologia sportu, socjologia sportu – historia, socjologia sportu – Polska, socjologia, subdyscypliny socjologii.

1. Wstęp. Jaka jest polska socjologia sportu?

W 2016 i 2017 roku zostały wydane dwie książki, których inicjatorem i redaktorem był kanadyjski socjolog Kevin M. Young: *Sociology of Sport: A Global Subdiscipline in Review* (2016) oraz *Reflections on Sociology of Sport* (2017). Obie one stanowią przegląd kondycji socjologii sportu w poszczególnych państwach na świecie oraz wskazanie miejsca jej ulokowania w socjologii jako nauce. Ta pierwsza książka skupia się na encyklopedyczno-inwentaryzacyjnej wręcz analizie subdyscypliny w poszczególnych krajach. Zaproszeni do jej współtworzenia autorzy – reprezentanci różnych państw, odpowiadają w swoich rozdziałach na pytania m.in. o liczbę naukowców zajmujących się tą tematyką, ich rozlokowanie w poszczególnych uczelniach, główne podejścia teoretyczne, najważniejszych autorów, kluczowe publikacje itd. Druga z pozycji porusza natomiast nieco ogólniejsze zagadnienia: Jaka jest publiczna rola socjologii sportu? Jaka jest jej przyszłość? Czy sport może być pomocny przy rozwiązywaniu problemów społecznych? Jak uczyć socjologii sportu?

W przypadku obu książek narzucony schemat narracyjny – wszyscy autorzy odpowiadają na te same pytania – daje możliwość porównywania ze sobą

* Dr, Instytut Socjologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Szamarzewskiego 89C, 60-568 Poznań, e-mail: pnosal@amu.edu.pl

kondycji socjologii sportu w różnych miejscach na świecie. W pierwszej pozycji analizowane są 23 państwa¹, natomiast analizy dokonywane w drugiej z nich – choć odpowiada za nie dziesięciu różnych autorów – mają bardziej przekrojowy i ponadnarodowy charakter.

Z publikacji tych płyną liczne wnioski, tutaj jednak zostaną zaledwie zasygnalizowane te najważniejsze. Wynika z tych opracowań, że socjologia sportu to dość prężnie rozwijająca się subdyscyplina, którą uprawia stosunkowo wielu badaczy, choć rzadko traktują ją jako główny obszar swoich zainteresowań naukowych. Subdyscyplina ta charakteryzuje się również bardzo dużą liczbą publikacji (artykułów, ale także monografii i czasopism jej poświęconych), obejmujących w zasadzie większość tematycznych obszarów z nią związanych (mimo że niektóre tematy są wiodące – np. kibice piłkarscy). Zdecydowanie najbardziej rozwinęła się ona w krajach anglosaskich, choć wszystkie zaprezentowane w książkach kraje podkreślają dynamiczny rozwój tego pola wiedzy socjologicznej w ostatnich dwóch dekadach.

W żadnej z powyżej wspomnianych książek nie pojawia się jednak Polska ani jej reprezentant(ka). Niniejszy tekst stanowi zatem próbę analizy socjologii sportu w naszym kraju poprzez wpisanie się w schemat wypowiedzi obowiązujący w redagowanych przez Younga opracowaniach. Zaproponowane przez niego moduły problemowe są jednak dla tego tekstu inspiracją, a nie powieloną bez wprowadzania żadnych zmian matrycą. Część pytań stawianych przez kanadyjskiego socjologa została pominięta bądź zmodyfikowana², inne zaś zostały wykorzystane bez większych korekt. W efekcie artykuł ten proponuje refleksję dotyczącą socjologii sportu³ dokonaną przez pryzmat trzech głównych pytań: o przeszłość, teraźniejszość i przyszłość tej subdyscypliny. Odpowiedź na każde z tych „mega-pytań” zawiera w sobie z kolei odpowiedzi na szereg pomniejszych pytań stawianych przez Younga.

Tekst ten – poza nawiązaniem do przywoływanych kanadyjskich publikacji – ma jednocześnie pełnić rolę uzupełnienia, aktualizacji i komentarza do dwóch innych artykułów analizujących status socjologii sportu w Polsce – autorstwa Przemysława Nosała i Honoraty Jakubowskiej (2017) oraz Jakuba Ryszarda Stempnia (2018). Stara się on zatem nie powielać stawianych już w nich tez, ale proponować wywód komplementarny wobec nich.

¹ Mówiąc dokładniej, są to zarówno państwa, jak i grupy kilku państw: Republika Południowej Afryki, Chiny, Indie, Japonia, Korea Południowa, Australia i Nowa Zelandia, Czechy, Finlandia, Flandria, Francja, Niemcy i Szwajcaria, Węgry, Włochy, Holandia, Norwegia i Szwecja oraz Dania, Hiszpania, Wielka Brytania, Kanada, Karaiby, USA, Brazylia, Argentyna, Chile.

² Działo się to zwykle z dwóch powodów. Z jednej strony, niektóre pytania były nastawione głównie na autopromocję samych autorów (np. Jacy są Twoi mentorzy? Jacy autorzy wywarli na Ciebie największy wpływ? Jak przebiegała trajektoria Twojej kariery?). Z drugiej zaś, odpowiedzi na niektóre pytania w polskim kontekście nie miałyby większego sensu ze względu na nie dość rozwinięte pole subdyscypliny (np. Jakie jest ulokowanie badaczy?) albo po prostu nie wymagają aż tak szerokiego opisu (np. Czy socjologia sportu natrafia na instytucjonalne bariery rozwoju?).

³ Należy wyraźnie podkreślić, że chodzi o analizę kondycji socjologii sportu, a nie samego zjawiska sportu.

2. Pytanie nr 1: Jaka jest (pre)historia socjologii sportu w Polsce?

Wiele analiz dotyczących korzeni polskiej socjologii sportu wskazuje zwykle na lata pięćdziesiąte (zob. np. Kosiewicz 2008), łącząc początki tej subdyscypliny z osobą Andrzeja Wohla oraz procesem powstawania katedr socjologii w kolejnych akademiach wychowania fizycznego. Ich autorzy punkt początkowy refleksji lokują zatem w czasach powojennych, na dodatek tych nieco późniejszych, postalinowskich, kiedy przywrócono obecność socjologii w większości uniwersytetów.

Choć takie ujęcie jest oczywiście poprawne i zapewnia klarowną cezurę czasową, to pomija jednak ważny dorobek intelektualny przed- i międzywojenny XX wieku, zarówno ten (2.1) już zinstytucjonalizowanej polskiej socjologii przedwojennej (zob. także: Nosal 2010), jak również (2.2) socjologizującej refleksji przedstawicieli innych nauk⁴.

2.1. Florian Znaniński i jego dziedzictwo

Najważniejszym autorem z punktu widzenia socjologii sportu jest Florian Znaniński (1882–1958)⁵. Choć ojciec-założyciel poznańskiej socjologii znany jest głównie z innych obszarów swoich zainteresowań, to jednak ważny fragment swojej twórczości poświęcił również socjologii wychowania, ze szczególnym uwzględnieniem właśnie sportu i wychowania fizycznego.

W swojej *Socjologii wychowania* (1928 [1973]) proponuje on – niezwykle ważną z perspektywy subdyscypliny socjologii sportu – definicję sportu, która pomimo upływu dziewięćdziesięciu lat wciąż powinna być ważnym stanowiskiem w dyskusji o społecznej konstrukcji tego fenomenu.

Znaniński mianem sportu określa „wszelkiego rodzaju działalność fizyczną, dążącą w swoim zakresie do możliwie doskonałych wyników, lecz nieusułującą wytwarzać żadnych bezpośrednio użytecznych wartości. Odróżniamy więc sport od pracy fizycznej, w której wyniki mierzą się użytecznością wytworów, oraz od fizycznej zabawy, w której w ogóle o wynik nie chodzi, lecz tylko o przyjemność samego działania” (Znaniński 1973: 437).

Wskazując jednak na to, jakie są kluczowe aspekty aktywności sportowej, Znaniński dostarcza zarazem typologię sportowych aktywności, zilustrowaną

⁴ Osobnego studium wymagałaby analiza „socjologizujących” materiałów o charakterze nie-naukowym – prasy sportowej, broszur upowszechniających określone postawy, manifestów klubów sportowych itd. Wiele z tych źródeł, szczególnie przed- i międzywojennych, stanowi bardzo wartościowy przyczynek do dyskusji o społecznej konstrukcji sportu – zob. np. Tuszyński 1985–1986.

⁵ Interesujący, ale zarazem symptomatyczny jest fakt, że ten obszar aktywności naukowej Znanińskiego w zasadzie zupełnie nie pojawia się w opracowaniach jego twórczości napisanych przez najważniejszych znawców jego działalności – por. Kwilecki (red.) 1975; Dulczewski 1984; Szacki 1986.

przykładami konkretnych praktyk. Zgodnie z nią „do sportu należą więc przede wszystkim takie czynności, które niegdyś wchodziły w zakres jakichś funkcji społecznych, lecz utraciły charakter użyteczny przez to, że ich wyniki przestały być uważane za społecznie wartościowe – jak myślistwo w społeczeństwach cywilizowanych, rzucanie dyskiem lub oszczepem, strzelanie z łuku lub z pistoletu, szermierka na szpady, po części boks; dziś jazda konna zbliża się do charakteru czystego sportu” (tamże).

Następnie, „czynności, które w przyszłości, po należytych udoskonaleniach, mogą nabrać charakteru zawodowego, stać się głównymi składnikami funkcji społecznych, ale w początkach swych nie posiadają użytecznego znaczenia, gdyż wyniki ich są zbyt niepewne, albo ich wykonywanie zbyt trudne, ryzykowne lub kosztowne; tak było początkowo z jazdą samochodami lub lotnictwem” (tamże: 437–438).

Wreszcie ostatnią kategorią jest „obszerna grupa sportów powstała z prostych czynności zabawowych, przez rozwój sprawdzianów specyficznej doskonałości i wprowadzenie elementów uregulowanej formalnie walki lub współzawodnictwa. Niektóre z tych czynności mogą zresztą wchodzić jako elementarne składniki fizyczne do użytecznych systemów, a wtedy mają charakter pracy, np. bieg i skok, jako składnik działalności żołnierza” (tamże: 438).

Powyższe ujęcie osadza czynności sportowe w kontekście aktywności życia codziennego, które sportem stały się na skutek określonych przemian kulturowych (czy szerzej – cywilizacyjnych). Podkreśla zatem proces ich „denaturalizacji”, w przeciwieństwie do wielu definicji, które aktywność sportową lokują w *a priori* wyodrębnionej, umownej i konwencjonalnej sferze gier i zabaw (por. Nosal 2015).

Choć z taką perspektywą analizowania społecznego fenomenu sportu można się nie zgadzać, to jednak warto o niej pamiętać w kontekście refleksji o (pra)początkach rodzimej socjologii sportu – czy to jako o źródle inspiracji, materiale do realizowania wtórnych analiz czy też treści do prowadzenia polemik (zob. Krawczyk 1970; Syrek 2011; Bryl 2012). Tym bardziej że Florian Znaniecki był bodaj pierwszym polskim socjologiem, który poruszył temat sportu w życiu społecznym.

2.2. Nurt higieny społecznej

Ranga sportu, jego dynamiczny rozwój oraz bardzo duże społeczne zainteresowanie, które mu towarzyszyły, odcisnęły się również w – określając ten prąd za Jerzym Szackim (zob. 2008: 13–17) – myśli socjologicznej. W sporcie dostrzegano bowiem niezwykle potężny potencjał formacyjny – możliwość kształtowania postaw jednostek (głównie młodych ludzi), w sposób pożądaný przez władzę i użyteczny dla pozostającego w zagrożeniu państwa narodowego. Stał się on zatem ważnym narzędziem kształtowania ciała oraz promowania odpowiednich postaw moralnych.

Efektom tej fascynacji pozostaje spuścizna intelektualna, którą dzisiaj wpisuje się zwykle w szerszą kategorię – higieny społecznej⁶. Jej twórcami są przede wszystkim autorzy wywodzący się ze środowiska medycznego, którzy swą refleksję poświęcali zagadnieniom zdrowia publicznego, społecznemu kontekstowi zdrowia i choroby, teorii wychowania fizycznego oraz ruchu higienicznego. Część z nich, korzystając właśnie z aparatu pojęciowego nauk humanistycznych, zwracała szczególną uwagę na fenomen sportu. Choć grono tych autorów jest dość duże, w tym miejscu przywołać należy przede wszystkim cztery nazwiska.

Henryk Jordan (1842–1907) był lekarzem, społecznikiem i jednym z polskich pionierów wychowania fizycznego. Choć jego najtrwalszą spuścizną są „ogrody jordanowskie”, to w kontekście socjologii sportu należy zwrócić uwagę na rozprawy naukowe, które napisał.

W swoim odczycie „O zabawach młodzieży” (1891) podkreślał on bowiem rangę uprawiania sportu jako aktywności równoważącej „statyczny” proces dydaktyczny: „Chowajmy inaczej naszych synów i córki, nie pozwalajmy im miotrzeć dnia całego przy książkach, owszem niech się uczą, ale dążmy do tego, by czas nauki inaczej rozłożono, by nasza młodzież codziennie się bawiła rozsądnie, higienicznie, a i przeciążenie zniknie, i zdrowie się poprawi” (tamże: 33–52). Dbałość o sprawność cielesną młodych ludzi miała nie tylko przełożyć się na ich zdrowie, ale również przyczynić się do zmniejszenia skali wybranych problemów społecznych (zob. Łuczyńska 2002; Lepalczyk 2003) oraz generowania kapitału kulturowego (zob. Smarzyński 1956: 160). Dążeniem Jordana było zatem umasowienie uprawiania sportu przez dzieci i młodzież, a służyć temu miała szczegółowo opisana metodyka ćwiczeń (por. Wroczyński 1975; 2007)⁷.

Eugeniusz Piasecki (1872–1947), kontynuator idei Henryka Jordana, lekarz, teoretyk wychowania fizycznego i higieny szkolnej, Harcmistrz Rzeczypospolitej, jest postacią, której myśl naukowa doczekała się bardzo wielu analiz (zob. np. Toporowicz 1988; Dolata 2016: 90–91; Makuła 2016). Rzadko jednak jest on wprost wiązany z refleksją socjologiczną. Wynikać to może z faktu, że najlepiej znane są jego rozprawy metodyczne z zakresu wychowania fizycznego, a także podręczniki i teksty propagujące dwa inne obszary jego działalności – higienę szkolną oraz skauting.

Z perspektywy socjologicznej należy jednak dostrzec w dorobku Piaseckiego dwa, ważne w kontekście analizowanej tu subdyscypliny, wątki. Po pierwsze,

⁶ Należy podkreślić, że „higiena społeczna” to bardzo pojemna kategoria, poza zdrowiem publicznym czy wychowaniem fizycznym obejmująca także np. eugenikę.

⁷ Henryk Jordan równocześnie zwracał uwagę na konieczność wyodrębnienia określonej przestrzeni dla uprawiania sportu. W swoim pomysłu ogrodu miejskiego, a później w jego realizacji (został on otwarty w 1899 r.), zawarł on kompleksową wizję osadzonej w mieście przestrzeni do upowszechniania aktywności sportowej. W jego koncepcji znajdowały się zatem boiska, ścieżki zdrowia, baseny, tereny do uprawiania różnych dyscyplin lekkoatletycznych, a nawet infrastruktura dodatkowa (np. prysznice i szatnie).

zwracał on uwagę na społeczną konstrukcję sportu – fakt, że funkcjonuje on w określonym kontekście infrastrukturalnym, narodowym, politycznym czy moralnym. Zarówno w swoich pracach historycznych (Piasecki, Schreiber 1920), jak i metodycznych (Piasecki 1904; 1925), podkreślał on wielość społecznych wymiarów, w których idea wychowania fizycznego była osadzona. Koncepcji „wielowymiarowości” sportu odpowiadał również założony i redagowany przez niego miesięcznik „Wychowanie Fizyczne” – starający się opisywać sport w sposób interdyscyplinarny, łączący praktykę i teorię oraz perspektywę medyczną i społeczną.

Po drugie zaś Piasecki podkreślał ludyczny kontekst aktywności sportowych (zob. Piasecki 1916; por. Bronikowska 2008). Nie tylko bowiem spisywał i katalogował gry i zabawy, ale jego działalność można w szerszym kontekście określić mianem etnograficznej – pogłębiającej poprzez analizę sportu zagadnienia tradycji i obyczajów.

Władysław Osmolski (1883–1935), również lekarz, ale też pułkownik Wojska Polskiego, zwracał z kolei uwagę na sprzężenie sportu z formowaniem postaw ważnych dla danej zbiorowości. Sport w jego koncepcji był narzędziem do dyscyplinowania jednostek, a zarazem pasem transmisyjnym określonych wartości (męstwa, aktywizmu, gotowości do poświęcenia). Służył on kształtowaniu silnych jednostek i silnych obywateli, fizycznie przygotowanych do pełnienia powierzonych im ról społecznych (zob. Osmolski, Heryng 1917; Osmolski 1922; 1928; por. Zuchora 2005). Jednocześnie prace Osmolskiego analizują uprawianie sportu w nurcie refleksji, którą z dzisiejszej perspektywy można byłoby określić mianem dyskusji o państwie opiekuńczym – powinnościach państwa względem obywatela oraz systemie instytucji publicznych i ich odpowiedzialności za realizację kluczowych dla zbiorowości celów (Osmolski 1931).

Wreszcie trzeba również zwrócić uwagę na Jerzego Michałowicza (1903–1936), lekarza-pediatrę, który był jednym z najciekawszych teoretyków i organizatorów sportu robotniczego w międzywojennej Polsce. Jego artykuły dotyczące tego zagadnienia, publikowane w „Wychowaniu Fizycznym” (głównie w latach 1933–1939), są jednymi z pierwszych „klasowych” analiz sportu (por. Wohl, Młodzianowska, Laskiewicz 1966).

Przywołana tutaj socjologiczna i „socjologizująca” refleksja dotycząca sportu pokazuje, że historia tej subdyscypliny w polskim wydaniu sięga o wiele wcześniej niż do lat powojennych. Co być może jednak jeszcze ważniejsze w kontekście poszukiwania jej tożsamości, to fakt, że te dwa nurty silnie, mimo że w odmienny sposób, wpłynęły na współczesną – opisywaną w kolejnym podrozdziale – kondycję subdyscypliny. W tym pierwszym przypadku mamy bowiem do czynienia z pominięciem dziedzictwa Znanięckiego, co pozostaje symptomatyczne dla całej polskiej socjologii, niezbyt zainteresowanej tematyką sportu. W tym drugim zaś przypadku zaobserwować można, że teoretyczno-praktyczne ujęcie sportu,

pomimo upływu lat, cieszy się popularnością, czy to ze strony różnych nurtów pedagogiki społecznej, czy też przywoływanych później nauk o kulturze fizycznej.

Jednocześnie warto podkreślić właśnie podwójną funkcję przywoływanych w niniejszym fragmencie stanowisk teoretycznych. Z jednej strony stanowiły one analizę społecznych właściwości sportu – kontekstu, w którym wzrasta; form jego oddziaływania; funkcji, które pełni dla zbiorowości itd. Z drugiej zaś cechował je wymiar praktyczny, wręcz socjotechniczny, polegający na usprawnianiu użytecznej roli sportu, optymalizowaniu procesu upowszechniania go i zwiększaniu efektywności jego uprawiania. Ten aplikacyjny walor sprawił, że fragmenty przywoływanych rozpraw funkcjonowały również w obiegu nienaukowym – jako broszury albo artykuły w prasie codziennej lub wydawnictwach branżowych. Być może połączenie tych dwóch wymiarów – teoretycznego i użytecznego – stanowi zakorzeniony w historii azymut dla dalszego rozwoju socjologii sportu.

3. Pytanie nr 2: Jaki jest obecny status socjologii sportu (na tle innych subdyscyplin polskiej socjologii)?

Na temat kondycji naukowej polskiej socjologii sportu powstały w ostatnim czasie przywoływane już we wstępie dwie kompleksowe analizy (Nosal, Jakubowska 2017; Stempień 2018). W związku z tym pytanie główne rozbite zostanie na dwa pytania szczegółowe, które nie stały się jeszcze przedmiotem spisanych refleksji.

3.1. Jaka jest kondycja nauczania (dydaktyki) socjologii sportu w Polsce?

Ważnym przyczynkiem do dyskusji o kondycji socjologii sportu w Polsce jest jej obecność jako przedmiotu zajęć akademickich. Analizując obecność kursów poświęconych tej tematyce⁸, warto: (a) przyjąć klarowną cezurę czasową (rozpatrywany tu okres to lata 2013–2018, czyli ostatnie pięciolecie) oraz (b) dokonać rozróżnienia na wydziały/institute socjologiczne uniwersyteckie oraz istniejące na pozostałych uczelniach⁹.

W ramach tej pierwszej grupy podmiotów poszukiwane kursy tematyczne znalazły się w agendzie zdefiniowanych powyżej jednostek uczelnianych¹⁰ na Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,

⁸ Nie zawsze musi to być wprost „socjologia sportu”, ale np. „socjologia kultury fizycznej” albo „społeczne aspekty sportu”.

⁹ Współautorką tego wyliczenia dotyczącego obecności socjologii sportu na wyższych uczelniach w Polsce jest Honorata Jakubowska.

¹⁰ Oczywiście, istnieje możliwość, że nie wszystkie kursy zostały tutaj wychwycone. Mogło tak się stać np. z powodu braku cyfrowej archiwizacji danych dotyczących realizowanych przedmiotów dydaktycznych na niektórych uczelniach. Jeśli jednak tak się stało, to jest to margines zjawiska.

Uniwersytecie Gdańskim, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytecie Łódzkim, Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Uniwersytecie Rzeszowskim i Uniwersytecie Zielonogórskim¹¹. W zdecydowanej większości są to jednak przedmioty fakultatywne, rzadko nawet w formie kursów wpisanych w konkretne ścieżki specjalizacyjne.

W odniesieniu zaś do drugiej grupy podmiotów należy podkreślić, że zajęcia z zakresu szeroko rozumianej socjologii sportu realizowane są na wszystkich polskich akademiach wychowania fizycznego oraz na kilku uniwersytetach medycznych¹².

Powyższe zestawienie prowadzi do dwóch konkluzji. Z jednej strony wnioskować można o fenomenie popularności uniwersyteckiej socjologii sportu (jeśli chodzi o częstotliwość pojawiania się takich zajęć), ale zarazem również jego marginalności (jeśli chodzi o ich usytuowanie/rangę w programie nauczania). Oznacza to, że studenci w większości ośrodków mają możliwość zapoznania się z tą subdyscypliną, ale na zasadzie dodatku, rozszerzenia, fragmentu wiedzy dalece pozakanonicznej. Kursy są więc raczej domeną aktywności dydaktycznej konkretnych osób zainteresowanych tematem niż elementem trwale wpisanym w schemat kształcenia socjologicznego.

Z drugiej zaś strony na akademiach wychowania fizycznego socjologia sportu funkcjonuje jako nieodłączny element kształcenia przyszłych sportowców, trenerów, fizjoterapeutów czy menedżerów. Zapewnia tam ona – choć nie tylko ona – „humanistyczny” wymiar edukowania profesjonalistów w dziedzinie sportu. Stanowi zatem inny typ operacyjnej wiedzy, którą dysponować mają absolwenci akademii.

To prowadzi do dość paradoksalnej sytuacji, w której – od strony dydaktycznej – sama socjologia jest niezbyt zainteresowana analizowaniem sportu, zaś sport (w swoim infrastrukturalno-uczelnianym kształcie reprezentowanym przez AWF) zdecydowanie bardziej uwzględnia potrzebę urefleksyjniania samego siebie przy użyciu socjologii.

3.2. Jakie trendy/zjawiska można obecnie dostrzec w odniesieniu do naukowej kondycji polskiej socjologii sportu?

W swoim tekście P. Nosal oraz H. Jakubowska wskazują najważniejsze problemy rodzimej socjologii sportu oraz proponują „strategie naprawcze” (2017: 266–275). Artykuł ten opisuje jednak pewną sytuację zastaną, aktualną wówczas statykę tego pola refleksji nauk społecznych. Z powodu specyfiki publikacji,

¹¹ Na Uniwersytecie Rzeszowskim oraz Uniwersytecie Zielonogórskim przedmiot wykładano na kierunku „Wychowanie fizyczne”.

¹² W przypadku uczelni medycznych odbywa się to zwykle w połączeniu z socjologią zdrowia, choćby w postaci szerszej ramy tematycznej socjologii zdrowia i kultury fizycznej.

w której się on znalazł (tj. podręcznik akademicki), dążył on do generalizacji. Jednocześnie, od momentu jego przygotowania minęły dwa lata, w związku z czym opisywany w nim pejzaż zmienił się już w pewnych aspektach. Uzupełnieniem przywołanej w nim charakterystyki będzie zaprezentowanie trzech procesów, które obecnie cechują kondycję polskiej socjologii sportu i zarazem aktualizują wiedzę o niej.

Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na dość dużą liczbę publikacji dotyczących tej subdyscypliny, które w latach 2016–2018 pojawiły się w najbardziej prestiżowych polskich czasopismach socjologicznych¹³ („Kultura i Społeczeństwo” – np.¹⁴ Nosal, Kossakowski 2017; „Studia Socjologiczne” – np. Grodecki 2016; „Przegląd Socjologii Jakościowej” – np. Niedbalski 2016 itd.¹⁵) oraz w topowych branżowych tytułach międzynarodowych (“International Review for the Sociology of Sport” – np. Jakubowska, Licen 2017; “Journal of Sport and Social Issues” – np. Rek-Woźniak, Woźniak 2018; “Sociology of Sport Journal” – np. Kossakowski 2017; “Sport in Society” – np. Kossakowski, Szlendak, Antonowicz 2017¹⁶). Ten dorobek sprawia, że tematyka związana ze sportem zaistniała bardzo wyraźnie w mainstreamowym polskim piśmiennictwie socjologicznym, jak i zasygnalizowała swoją obecność w światowej nauce. To trend dostrzegalny i godny podkreślenia – aktywność naukowa polskich autorów z zakresu socjologii sportu w ostatnich latach zdecydowanie znajdowała się na fali wznoszącej, a efekty jej oddziaływania widoczne były również w światowym obiegu branżowym.

Jednocześnie ten wysyp „wysokokalorycznych” artykułów nie świadczy o rosnącej w szybkim tempie liczbie osób zajmujących się tą tematyką. Rosnąca popularność sportu w naukach społecznych sprawia oczywiście, że pojawiają się w polskim środowisku naukowym nowi badacze oraz badaczki zajmujący się tą tematyką. Wciąż jednak nie ma ich zbyt wielu¹⁷. Dorobek w postaci książek i artykułów jest efektem pracy zwykle tego samego grona autorek i autorów. To oni odpowiadają zarówno za obecność socjologii sportu w głównym nurcie piśmiennictwa, jak i za realizację kolejnych grantów badawczych z tej tematyki. Jest to zatem swoista „ekspansja jakościowa”, ale już niekoniecznie „ilościowa”.

¹³ O tematycznych numerach polskich czasopism – zob. Nosal, Jakubowska 2017: 268.

¹⁴ Należy podkreślić istotność użycia w tym miejscu zwrotu „np.”. W rzeczywistości bowiem w każdym z wymienionych tutaj tytułów pojawił się więcej niż jeden tekst z zakresu socjologii sportu. Zob. Stempień 2018.

¹⁵ Wskazanych tu zostało tylko kilka tytułów najbardziej prestiżowych czasopism. Ich lista jest jednak o wiele dłuższa i obejmuje choćby “Polish Sociological Review”, „Przegląd Socjologiczny” czy „Kulturę Współczesną”.

¹⁶ W tym miejscu również ważny jest zwrot „np.”. W przypadku samego “International Review for the Sociology of Sport” mamy bowiem do czynienia aż z pięcioma tekstami polskich autorów w ostatnich latach.

¹⁷ Przykładem niech będzie choćby fakt, że opisywana w dalszej części tekstu Sekcja Socjologii Sportu PTS jest jedną z najmniej licznych w całej tej organizacji.

Wyzwaniem pozostaje więc rozpowszechnienie tematyki sportu wśród autorów spoza „sportowego kręgu”.

Po drugie, warto odnotować pojawienie się „stabilizatorów środowiskowych”, czyli takich działań naukowo-organizacyjnych, które strukturyzują i systematyzują aktywność polskiego pola socjologii sportu, a które zaistniały w ciągu ostatnich dwóch lat. Wskazać tutaj należy przede wszystkim Sekcję Socjologii Sportu Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (PTS). Powstała ona we wrześniu 2016 roku, liczy obecnie 24 osoby¹⁸ i stanowi zinstytucjonalizowaną przestrzeń socjologicznej refleksji nad sportem. Efektem prac sekcji są seminaria oraz konferencje¹⁹. Szczególnie ważną rolę odgrywają te ostatnie. Począwszy od 2016 roku corocznie odbywa się bowiem konferencja dotycząca socjologii sportu, a domknięciem tego trzyletniego cyklu jest tematyczna sesja w ramach Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego PTS. Cykliczny charakter imprezy nie tylko integruje środowisko zajmujące się tą tematyką, ale również stanowi zaczyn publikacyjny, którego efektem są monografie zbiorowe albo monograficzne numery czasopism.

Istotną rolę stabilizującą pozycję socjologii sportu w przestrzeni polskiej socjologii odgrywa również książka *Socjologia sportu*, wydana w serii podręczników socjologicznych przez Wydawnictwo Naukowe PWN (Jakubowska, Nosal 2017). Pomyślana ona została jako zbiór tekstów (reader) kompleksowo analizujących sport z perspektywy kluczowych społecznych fenomenów: klas społecznych, narodu, rasy, płci, religii itd. Książka pełni zatem dwie bardzo ważne funkcje. Z jednej strony skupia ona i dostarcza czytelnikowi względnie całościową wiedzę w zakresie najważniejszych dla subdyscypliny tematów. Tym samym stanowi formę kompendium socjologii sportu „w pigułce”, jej poręczną reprezentację dla osób, które pragną się dopiero zapoznać z tym obszarem albo poszerzyć wiedzę o określone zagadnienia. Z drugiej zaś, poprzez swoją obecność w serii podręcznikowej jednego z najpopularniejszych i najbardziej prestiżowych polskich wydawnictw naukowych, obok innych pozycji, takich jak choćby *Socjologia rodziny* (Szlendak 2010) czy *Socjologia ciała* (Shilling 2010), uprawomocnia ona obecność socjologii sportu w głównym nurcie polskiej socjologii, czy wręcz stanowi niejako systemowe potwierdzenie rangi tej subdyscypliny.

Po trzecie, specyfiką polskiej socjologii sportu pozostaje również swoiste pęknięcie na dwa środowiska ją uprawiające: przedstawiciele uniwersyteckiej socjologii oraz reprezentantów akademii wychowania fizycznego. Funkcjonują one równolegle do siebie, a można wręcz stwierdzić, że działają w pewnej izolacji. Obie grupy wykorzystują osobne platformy publikacyjne (w przypadku tego drugiego środowiska, artykuły autorów w nich skupionych relatywnie rzadziej pojawiają się w czasopismach stricte socjologicznych, w szczególności tych

¹⁸ Stan na 31.12.2017 r.

¹⁹ Warto także wspomnieć, że w marcu 2018 roku została ogłoszona I Edycja Konkursu na najlepszą pracę licencjacką i magisterską z dziedziny socjologii sportu, organizowana właśnie przez Sekcję Socjologii Sportu PTS.

najbardziej prestiżowych) (por. Stempień 2018), organizują osobne konferencje i funkcjonują w ramach osobnych organizacji (Sekcja Socjologii Sportu PTS oraz Polskie Towarzystwo Nauk Społecznych o Sporcie).

Można zatem odnieść wrażenie, że to dwie osobne subdyscypliny, gdy tymczasem – przynajmniej teoretycznie – obie zajmują się socjologią sportu. Sytuacja ta znajduje swój początek w przywoływanej już tu historii – to efekt ustanawiania i rozwijania zakładów socjologii sportu na kolejnych AWF od lat 60. XX wieku, przy jednoczesnym deprecjonowaniu sportu jako przedmiotu niegodnego poważnych analiz socjologicznych w drugiej połowie XX wieku. W chwili obecnej natomiast nie dzieje się nic, co ten stan rzeczy mogłoby zmienić.

Działaniami, które być może wspomogłyby rozwój aktywności obu środowisk, byłyby zaś intensywniejsza wymiana myśli oraz wzajemne czerpanie z nieco odmiennych zasobów, a także działalność konsultacyjno-recenzencka, opierająca się na krytycznej analizie dokonań przedstawicieli obu środowisk.

Przedstawiona powyżej podwójna odpowiedź na pytanie o status polskiej socjologii sportu prowadzi do wniosku, że tym, co aktualnie najlepiej ją charakteryzuje, jest dynamika. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że rodzima socjologia sportu znajduje się obecnie w fazie „wielopłaszczyznowego pobudzenia” – wzmożonej aktywności publikacyjnej i organizacyjnej. Osobną kwestią pozostają jednak choćby tempo, zasięg i kierunki tychże aktywności.

4. Pytanie nr 3: Jakie są główne wyzwania socjologii sportu w Polsce?

W świetle powyższych rozważań zasadne wydaje się również pytanie o przyszłość socjologii sportu w Polsce. Aby jednak czyniona tutaj refleksja nie miała charakteru futurologicznego, opartego wyłącznie na pewnych domysłach, to jej bazą najlepiej uczynić pytanie o główne wyzwania, które stoją przed tą subdyscypliną.

Zanim jednak te wyzwania zostaną sformułowane, należy podkreślić – być może nieco przewrotnie – te aspekty, które w chwili obecnej wyzwania już nie stanowią (albo wyzwaniem pozostaje raczej utrzymanie obecnej dynamiki rozwojowej).

Po pierwsze, wielu autorów związanych z socjologią sportu dobrze odnajduje się w obliczu jednego z kluczowych wyzwań stawianych obecnie przed polską nauką – jej umiędzynarodowienia. Jak zostało to opisane wcześniej, mają oni wyrobioną pozycję w europejskim środowisku badawczym, publikują w czołowych czasopismach, działają w międzynarodowych gremiach branżowych, występują na najważniejszych tematycznych konferencjach.

Po drugie, refleksja z zakresu socjologii sportu pozostaje również w głównym nurcie polskiej socjologii, a instytucjonalna reprezentacja funkcjonuje w historycznie już utrwalonych strukturach najważniejszego polskiego towarzystwa

socjologicznego, co również zostało już szczegółowo zaznaczone w odpowiedzi na poprzednie pytanie.

Po trzecie, reprezentanci tego środowiska sprawnie funkcjonują także na płaszczyźnie grantów. W ostatnich latach członkinie i członkowie sekcji socjologii sportu PTS (choć oczywiście nie tylko oni) realizowali tematyczne projekty w ramach takich konkursów jak: PRELUDIUM, SONATA czy OPUS.

Po czwarte wreszcie, przedstawiciele środowiska polskiej socjologii sportu bardzo dobrze realizują zadania socjologii publicznej, wchodząc w rolę ekspertów wyjaśniających odbiorcom określonych mediów mechanizmy rządzące światem sportu, a w szerszym kontekście – życiem społecznym. W latach 2014–2018 rozmowy z członkami sekcji przeprowadziły największe polskie gazety codzienne, największe internetowe portale informacyjne, ogólnopolskie i lokalne stacje telewizyjne oraz rozgłośnie radiowe. Sport – z racji zainteresowania, jakim się cieszy – wymaga więc grona rzetelnych Baumanowskich „tłumaczy” (zob. Bauman 1998), ukazujących społeczną konstrukcję tego fenomenu i tę właśnie rolę realizują często przedstawiciele środowiska socjologicznego.

Znając zatem mocne strony czy też trendy wzmacniające pozycję socjologii sportu w Polsce, można pokusić się o sformułowanie kluczowych wyzwań stojących obecnie przed tą subdyscypliną. Wskazać należy na cztery takiego obszary zadaniowe:

- Aplikowalność

Socjologia sportu pozostaje subdyscypliną, która nosi w sobie duży potencjał aplikowalności. Kulturowe atrybuty sportu wykorzystywane są często w procesach włączania społecznego, animowania zbiorowości lokalnych, kształtowania postaw antydyskryminacyjnych itd. (zob. np. Spaaij, Magee, Jeanes 2014). W polskim przypadku domeną łączenia praktycznych zastosowań sportu z refleksją humanistyczną jest przede wszystkim pedagogika (zob. np. Kowalska 2012), ale ten obszar wciąż stanowi teren do zagospodarowania. Aktywność socjologii sportu na tym polu nie tylko wzbogaciłaby jej wewnętrzną różnorodność, ale również połączyła (usieciowiła) tę dyscyplinę z przedstawicielami szeroko rozumianej polityki społecznej oraz zapewniłaby jej komponent wdrożeniowy (lokując ją np. w nurcie socjologii zaangażowanej).

- Różnorodność

Jak było to już dowodzone (Nosal, Jakubowska 2017: 268), polska socjologia sportu wciąż skupia się wokół dość ograniczonego spectrum tematów badawczych (najczęściej są to kibice) oraz „obiektów” badawczych (najczęściej badaną dyscypliną sportową jest piłka nożna). Przyczynkiem do dalszego rozwoju subdyscypliny będzie z pewnością poszerzenie pola tematycznego i pełniejsze uwzględnienie różnorodności świata sportu, a także różnorodności samej socjologii (na poziomie stosowanych paradygmatów oraz metodologii).

- Czasopismo

Elementem stabilizującym kondycję rodzimej socjologii sportu oraz stymulującym jej dalszy rozwój mogłoby być tematyczne czasopismo naukowe. Pełniłoby ono dwie ważne funkcje. Z jednej strony byłoby poręcznym i łatwym do wyszukania repozytorium tematycznym, gdzie kierować mógłby się każdy zainteresowany analizą zawartości tego, co mieści się w kategorii „socjologia sportu”. Z drugiej zaś nadawałoby (wydawniczy) rytm i systematyczność pracy naukowej autorów związanych z tą subdyscypliną, integrowałoby środowisko badawcze oraz pełniłoby rolę platformy wystawienniczej, w ramach której dorobek tego nurtu refleksji jest prezentowany i popularyzowany na zewnątrz.

Oczywiście takie przedsięwzięcie obarczone byłoby również ryzykiem. Duża liczba tytułów na rynku wydawniczym i rozproszenie zainteresowania z tym związane mogłyby sprawić, że proponowane tu przedsięwzięcie mogłoby odnieść skutek odwrotny do zamierzonego – zamknąć tematykę w naukowo nieistotnym getcie. Niemniej podjęcie takiego trudu, choćby w pewnej określonej perspektywie czasowej, wydaje się kolejnym „stabilizatorem” środowiskowym.

- Dydaktyka

O ile proces rozpowszechniania omawianej tu subdyscypliny poprzez publikacje, organizowanie konferencji oraz obecność reprezentantów tego nurtu w mediach należy postrzegać jako już dość posunięty, to wyzwaniem pozostaje stabilizowanie jej obecności na płaszczyźnie dydaktyki akademickiej. Zasygnalizowany we wcześniejszym fragmencie tekstu marginalny status kursów z zakresu socjologii sportu sprawia, że sama tematyka społeczno-sportowa cieszy się popularnością, ale nie pociąga to systematycznej transmisji stricte socjologicznej wiedzy z nią związanej, a także nie skutkuje napływem nowych osób pragnących realizować się naukowo w ramach tego obszaru tematycznego.

Warto rozważyć nawet możliwość powołania katedry, zakładu lub choćby pracowni socjologii sportu w ramach któregoś z Instytutów Socjologii. Być może w sytuacji, gdy badawcza, a nie tylko dydaktyczna działalność uczelniana zyskuje na strategicznym znaczeniu, wspomniana w artykule aktywność naukowa członków opisywanego środowiska naukowego uzasadniałaby tego typu instytucjonalizację.

Oczywiście można wskazać także szereg innych wyzwań stojących w przyszłości przed omawianą subdyscypliną, ale wskazane tutaj cztery wyzwania wydają się w chwili obecnej najważniejsze.

5. Między socjologią miasta a socjologią sztuki. Zakończenie

Porównując status polskiej socjologii sportu do kondycji tej dziedziny w państwach pojawiających się w książkach Kevina Younga, to najbliższej jej do kondycji czeskiej lub węgierskiej socjologii sportu. Jest zatem ona już względnie okrzepłą

subdyscypliną, uprawianą przez określone grono badaczy, skupiającą się zwykle na dość podobnych tematach, mogącą pochwalić się pewnymi sukcesami, ale wciąż borykającą się z dość elementarnymi ograniczeniami. Połączenie tej charakterystyki z próbą odpowiedzi na tytułowe trzy pytania o polską socjologię sportu prowadzi do konkluzji, że kondycja tej subdyscypliny ma dwojaki, dość paradoksalny, charakter.

Można bowiem zaryzykować tezę, że subdyscyplina ta nigdy jeszcze nie miała się tak dobrze jak obecnie – świadczą o tym przywoływane w tekście argumenty potwierdzające jej krajowy status oraz międzynarodowe usieciwienie. Jednocześnie należy jednak podkreślać wciąż relatywnie słabą pozycję socjologii sportu w Polsce. Z racji swojej tematyki nie cieszy się ona zbyt dużym prestiżem, szczególnie w środowisku starszych już socjologów i socjolożek. Sam sport postrzegany jest bowiem jako temat niezbyt doniosły lub wręcz niepoważny, wycinek kultury o charakterze ludycznym, budzący zainteresowanie wąskiego grona osób. Poza tym wskazuje się, że socjologia sportu pozostaje jedynie tematycznym poletkiem uprawiania socjologii – jednym z wielu i niezbyt rozległym, nie ma więc potrzeby szczególnego jej wyodrębniania.

Wrażenie „relatywnej deprivacji” może dodatkowo potęgować porównywanie się socjologii sportu z innymi socjologiami szczegółowymi, które cieszą się większą rangą – np. socjologii medycyny czy socjologii wsi, o socjologii miasta albo socjologii religii nawet nie wspominając. Samej środowiskowej percepcji socjologii sportu najbliższą bodaj do percepcji socjologii sztuki – również węższej i nieco mniej popularnej subdyscypliny.

Czynnikiem, który może przyczynić się do podniesienia rangi socjologii sportu, jest dostrzegalny wzrost zainteresowania socjologiami szczegółowymi. Obowiązująca bowiem projektowo-grantowa logika pola nauki sprawia, że również socjologowie coraz częściej funkcjonują – tzn. badają, analizują, publikują – w zespołach tematycznych skupiających się na pewnym problemie. Na dodatek podporządkowanie procesu publikacyjnego określonym czasopismom, słowom-kluczom i konkretnym kategoriom także sprawia, że znaczna część działań naukowych „tematyzuje się”. Jednocześnie odbiorcy, za sprawą logiki repozytoriów i wyszukiwarek, w podobny sposób poszukują informacji na dany temat.

W efekcie socjologię sportu należy postrzegać jako socjologię zajmującą się po prostu określonym tematem (sportem), specjalizującą się w nim i realizującą tym samym swoją podstawową funkcję – wyjaśniania mechanizmów rządzących życiem społecznym.

Bibliografia

- Bauman Z. (1998), *Prowadawcy i tłumacze*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
Bronikowska M. (2008), *Od sobótki do piłki nożnej polskiej. Polskie tradycyjne zabawy i gry w koncepcji wychowania fizycznego Eugeniusza Piaseckiego*, Wydawnictwo AWF w Poznaniu.

- Bryl S. (2012), *Filozoficzne ujęcie istoty ciała w koncepcji Floriana W. Znanieckiego*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, vol. 36.
- Dolata E. (2016), *Galicjyscy popularyzatorzy zdrowia i higieny przełomu XIX i XX wieku*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, vol. 35 (4).
- Dulczewski Z. (1984), *Florian Znaniecki. Życie i dzieło*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Grodecki M. (2016), „Święta wojna” klasy średniej. „Industrialna kultura” kibicowania klubom piłki ręcznej wobec wolnorynkowej nostalgii, „Studia Socjologiczne”, vol. 223 (4).
- Jakubowska H., Licen S. (2017), *The role of newspapers in the formation of gendered national identity: Polish coverage of women's and men's basketball championships*, „International Review for the Sociology of Sport”, Online First.
- Jakubowska H., Nosal P. (red.) (2017), *Socjologia sportu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jordan H. (1891), *O zabawach młodzieży*, Kraków, <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnR61vc> [dostęp 7.03.2018].
- Kosiewicz J. (2008), *Socjologia sportu w Europie. Perspektywa historyczna i badawcza*, „Ido – Ruch dla Kultury”, vol. 8.
- Kossakowski R. (2017), *From communist fan clubs to professional hooligans. A history of Polish fandom as a social process*, „Sociology of Sport Journal”, vol. 34 (3).
- Kossakowski R., Antonowicz D., Szlendak T. (2017), *Polish ultras in the post-socialist transformation*, „Sport in Society”, Online First.
- Kowalska J. E. (2012), *Fair play w wychowaniu do kulturalnego odbioru widowiska sportowego*, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/4068/Fair%20play%20w%20wychowaniu%20do%20kulturalnego%20odbioru%20widowiska%20sportowego%202012.pdf?sequence=1> [dostęp 7.03.2018].
- Krawczyk Z. (1970), *O pełnię humanistycznego spojrzenia na kulturę fizyczną. Propozycja socjologiczna Floriana Znanieckiego*, [w:] Z. Krawczyk, *Natura, kultura, sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kwilecki A. (red.) (1975), *Florian Znaniecki i jego rola w socjologii*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Lepalczyk S. (2003), *Fenomen Henryka Jordana – naukowiec, lekarza społecznika, propagatora prawa dziecka do ruchu i rekreacji – recenzja*, „Praca Socjalna”, nr 3.
- Łuczyńska B. (2002), *Fenomen Henryka Jordana – naukowiec, lekarza, społecznika, propagatora prawa dziecka do ruchu i rekreacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Makuła W. (2016), *Eugeniusz Piasecki's concept of physical education rules from the beginning of the last century*, „Studia Humanistyczno-Społeczne”, nr 14.
- Niedbalski J. (2016), „Legless Aphrodite” and “Hercules in a wheelchair” – about disabled women and disabled men practicing sport, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, vol. XII, no. 4.
- Nosal P. (2010), *Niebyt, marginalizacja, amorficzność. Trudne przypadki polskiej socjologii sportu*, [w:] P. Łuczeczek, D. Wicenty, *Jedna nauka – wiele historii. Dzieje subdyscyplin socjologicznych w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Nosal P. (2015), *Społeczne ujęcie sportu. (Trudne) definiowanie zjawiska i jego dyskurs*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, vol. 12 (2).
- Nosal P., Jakubowska H. (2017), *Kierunki rozwoju polskiej socjologii sportu*, [w:] H. Jakubowska, P. Nosal (red.), *Socjologia sportu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Nosal P., Kossakowski R. (2017), *Doświadczenie czarnego łabędzia, mity logistyczne i okręt Tezeusza. Trzy mechanizmy wytwarzania i wzmacniania tożsamości zbiorowej kibiców*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2.
- Osmolski W. (1922), *Rola sportu w wychowaniu etycznym*, Biblioteka Eugeniczna Polskiego Towarzystwa Walki ze Zwyrodnieniem Rasy, Warszawa.

- Osmolski W. (1928), *Zaniedbane drogi wychowawcze*, Zakłady Graficzne Tygodnika Naukowego „Medycyna”, Warszawa.
- Osmolski W. (1931), *Zdrowie, opieka społeczna, wychowanie fizyczne i sport*, Zakłady Graficzne Tygodnika Naukowego „Medycyna”, Warszawa.
- Osmolski W., Heryng T. (1917), *Hygiena sportu*, Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie, Warszawa.
- Piasecki E. (1904), *Zasady Wychowania Fizycznego*, Kraków, Księgarnia D. E. Friedleina.
- Piasecki E. (1916), *Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży, ze źródeł dziejowych i ludoznawczych przeważnie rodzinnych i z tradycji ustnej*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów.
- Piasecki E. (1925), *Zarys teorii wychowania fizycznego*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów.
- Piasecki E., Schreiber M. (1920), *Harce młodzieży polskiej*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów.
- Rek-Woźniak M., Woźniak W. (2018), *BBC's documentary "Stadiums of Hate" and manufacturing of the news. Case study in moral panics and media manipulation*, "Journal of Sport and Social Issues", Online First.
- Shilling C. (2010), *Socjologia ciała*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Smarzyński H. (1958), *Dr Henryk Jordan, pionier nowoczesnego wychowania fizycznego w Polsce*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- Spaaij R., Magee J., Jeanes R. (2014), *Sport and Social Exclusion in Global Society*, Routledge, London.
- Stempień J. R. (2018), *Wokół pytań o polską socjologię sportu*, „Studia Socjologiczne”, nr 1.
- Syrek E. (2011), *Ciało i zdrowie w socjologii wychowania Floriana Znanickiego*, „Nowiny Lekarskie”, vol. 80 (5).
- Szacki J. (1986), *Znanicki*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Szacki J. (2006), *Historia myśli socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szlendak T. (2010), *Socjologia rodziny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Toporowicz K. (1988), *Eugeniusz Piasecki, życie i twórczość*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Kraków.
- Tuszyński B. (1985–1986), *Prasa Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w trzech zaborach*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, vol. 24 (4).
- Wohl A., Młodzianowska H., Laskiewicz H. (1966), *Jerzy Michałowicz – w 30-tą rocznicę śmierci. Opracowania, wspomnienia, materiały*, Komisja do Badania Dziejów Robotniczego Ruchu Sportowego w Polsce przy GKKFiT, Warszawa.
- Wroczyński R. (1975), *Henryk Jordan, propagator gier i zabaw ruchowych*, Wydawnictwo „Nasza Księgarnia”, Warszawa.
- Wroczyński R. (2007), *Ruch rekreacyjny młodzieży i dorosłych. Ogrody H. Jordana*, „Pedagogika Społeczna”, nr 2.
- Young K. (ed.) (2016), *Sociology of Sport: A Global Subdiscipline in Review*, Emerald Publishing Limited, Bingley.
- Young K. (ed.) (2017), *Reflections on Sociology of Sport*, Emerald Publishing Limited, Bingley.
- Znanicki F. (1973 [1928]), *Socjologia wychowania*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Zuchora K. (2005), *Wkład Władysława Osmolskiego w rozwój polskiej teorii wychowania fizycznego i sportu*, „Kultura Fizyczna”, nr 1–2.

Przemysław Nosal

THREE QUESTIONS ABOUT THE POLISH SOCIOLOGY OF SPORT

Summary. Two books edited by Kevin Young (2016, 2017) present the global landscape of the sociology of sport. The authors give the characteristic of this subdiscipline in their countries. The statements are based on some common key question. But there is a lack of Poland in these analysis. Thus, this text delivers the brief description of sociology of sport in Poland. The review is focused on its three aspects: the past, the present and the future.

Key words: sociology of sport, the history of the sociology of sport, sociology of sport in Poland, sociology, subdisciplines of sociology.